

բնույթ մը ուսման, Գործաւորի տարազը կրնայ ազդեալ ալ լըլլալ։ Բայց անուսականը յանձն չառնուր զայն գործածելը՝ Կոյն պարտաւան է նաեւ լեզուի համար, Գրեթէ որ մարդկային բնութիւնը այսպէս ստեղծուած է, և արժանապատւութեան ինչդեր մը կայ, կարելի չէ կոր ձեռնայ Երեւութիւն ճանդէկ։

Ձ. Լեզուն ժողովրդեան մէջ աննշանաւ փոփոխմանց ենթակայ է, մինչդեռ գրական լեզուն պէտք է սեւեւ, հաստատուն ըլլայ բաական փամբանով՝ մինչեւ որ մեծ քամախառնեան անհասկանալի դառնալով՝ նոր լեզուի մը տեղիք տայ։

Ց. Հայ ժողովրդեան մէջ բառադրքի միայն փոքրիկ մէկ մասը կը գործածուի։ և՛ հասարակաց կրթութեան բացակայութեան պատճառաւ՝ բազմաթիւ բառեր կամ բայեր՝ բարձր գաղափարներ բացատրող, չեն եմթար, կուրի իր գործածութեան, հետեւաբար փոփոխման շըրջանէն դուրս կը մնան։ սակցի ինչ յառաջ կու գայ։ Բառերու մէկ մասը՝ նորանոր ձեւեր կ'ընդունին, միւս մասը՝ իրենց հնագոյն վիճակին մէջ կը մնան։ այս պատճառաւ է որ գոյութիւն ունի արդէ հայերէնի մէջ այնքան խառնակութեան գրաբար և աշխարհաբար ձեւեր, որու Այսպէս օրինակ ինն էրէ Հոգու ամմամթիւնիւմ, Սիրու ծայլը և այլափոխ ձեւեր՝ ժողովրդեան մէջ ընդ այնքան լայն իրենց գրական գործածութիւններով անըտուռ ոչ մէկին արտասովոր և ուսմիկ պիտի ճշդեն, Արդ գրագէտ դասակարգի միջմասութիւնն է որ այսպիսի խառնակութեան մը պիտի կարենայ կանոնաւորութեան վերածել։

Բ. Ամեն ազգի մէջ գոյութիւն ունի դասակարգային լեզուն, այսինքն է ընտրութիւն լուսազոյն ձեւերու։ Խառնային, օրինակ ինն, կ'ընտրէ Թոքսոյնայի բարբառը, մինչդեռ վննաթիւնը լեզուարանական փոփոխութեան մէջ աւելի յառաջ ընթացած է և նորագոյն ձեւեր կը պարունակէ։ Բայց Թոքսոյնայ լեզուն ընտրած ըլլալէ՝ առեւելք մը չէ իրեն ՀԱՏԱ ՀԱՅԷ ԶԱՂԱՎ, ընտրելազոյն Հնչամբ և ոչ եթէ ՀԱՂԱՎ՝ ինչպէս պիտի ըսէր Թոքսոյնային, և այլն։

Գ. Եթէ հարկ է որ գաւառներն եւ իրենց առանձնաւոր լեզուն ունենան, նոյնպէս հարկ է որ նաեւ կըրթուած դասակարգը՝ ունենալով բարձրագոյն աստիճան գաղափարական զարգացման՝ բնականաբար իր լեզուով բարբերէ անմիջիկ դասակարգին։

Զ. Լեզուի մէջ մեծ դեր ունի սովորութիւնը։ արդ գրական սովորութիւնը, դարերէ ի վեր գրերու մէջ իրենց հաստատուն բնակութիւնն յօրինած, կարող չեն շուտով տեղիք տալ մաքն նորասուտ ձեւերու, զորս կը տառնայ գործածական լեզուն։

Է. Եթէ դասակարգային լեզուն ժողովրդեան առնուած չէ անողջապէս, կարող է սակայն որ մը ժողովրդեան ստացուածը դառնալ, երբ սա փոխադարձաբար գրագիտներու ազդեցութիւնը կրելով և կրթութեան ենթակուելով, գրական լեզուն կ'ընդունէ։ Այսպէս եղած է ամեն եւրոպական քաղաքակրթութեան մէջ։ Գաւառացին, Եւրոպայի մէջ, իր առանձին բարբառն ունի։ Բայց լրագրեր իրեն գրական բարբառը կը սովորեցնէ, զայն կը տարածէ ամենուրեք։

Կ. Կեցողութեան եղանակն չէ և գոյութիւն չունի միայն Հայոց մէջ։ Համաշխարհի փորձառութիւնը կայ առեւելքին և այս փորձառութիւնը է ի նպաստ դասակարգային լեզուի։

Կը մնայ սակայն ընելը՝ Թէ ո՛վ է յօրինողը՝ այս գաւառագոյն լեզուին և ի՞նչ կերպով պէտք է յօրինուի։ Հոս երեք ճամբաներ կը ճեղգաւորուին մեր ալթին առջեւ։ պէտք է

1. Գրաբարի ճշգրտութեան ընդունիլ ամբողջապէս և միանգամայն աշխարհաբարի թերահամական նորագոյն բոլոր ձեւերը։

2. Թէ՛ գրաբարի միայն ձեւերը որ արտասովոր չեն, և աշխարհաբարի այն ձեւերը՝ որ ըսմիկ չեն հնչեր։

Յ. Թէ՛ առանց խառն կապուելու աշխարհաբարի և գրաբարի հետ, գուցակելով՝ լեզուին հակումներն և կամ, քը, ձևարկ նորագոյն ձեւեր (հոգի, զգացում, օրինակ ինն), հայերէնին աւելի ներգաղափարութեան և կանոններու պարզութիւնն տալու համար։

Ահաւասիկ քննութեան նոր սալարէզները՝ որ կը քննուին մեր առջեւ։

Հ. Կ. Տ. ՍԱՆՊԵՆՆ

Ն Ո Ր Ա Ս Ի Ն Ը

Նոր է ծննած։ Արցունքներու մէջ Թաղուած Սիրուն բերեալ ըլլալոր կորսեալ ծայրը կը փրկուեն։ — Ո՛ր է ո՛ր Համբոյրը մօր՝ խաղաղիչ։

Ո՛ր զրգուանքները, զրկուածները կըրկաթ, Ո՛ր է այն ճանջն ըսպիտակ, Ո՛ր այն անկատն հակած իրեն ճակատին, Ո՛ր զատեղ ո՛ր, ո՛ր տարին։

Փայտէ բնկբեկ որդանն անշարժ է և նեղ, Ո՛վ գինք պիտի օրօթէ, Գրեթէ ամբոյնը կիսամերկ, ո՛ր, ո՛վ գինք Պիտի շուշուով տաքցնէ։

Ամեղ մանուկ, գուցէ քեզի քեզ համար Հարուած մը սուր դաշոյնի Դանքն ըլլալ, կենքին աւելի՛ սուր ցաւեր Ունի ըզքեզ խոցելու։

Կերթ ան դողով մը կը ծածկէ մեղկութեամբ կոպերուն մէջ իր աչքեր։ կարծես կ'ըտած խախարն անտեսել Զար զըտնելէն սարսափած։

Կերթ ապշութեամբ ցած ձեղունին կը նայի Ուր արեան չոր իջեր կան։ կը դիտէ ան հոն նկարաւած մարդերու ձիւրանաւոր մշտածուի։

Կեռ շրտեսած երկրորդ մէջ, ո՛վ Աստուած, Աստղիներուն բարութիւն, Առաստաղ մ'է իր սեւ երկինք, ուր տեղ լոկ Զարութիւններ կը կարգայ։

Կուրսէն՝ ողբեր, դաշոյններու շառանքեր, ձիւրք, լացեր կը լըսուին։ Մահերու յորդ հեղեղ՝ արեան ալիքով փողոցներուն մէջ բորբ։

Ո՛ր, իր շուրջն ալ, սեւ քաքայում մը նիւթի, Դուռը կտորած, երբուն, Պատուհաններ շարժափուր, հագուստներ Պատուած՝ արեան բիծերով։

Եւ ինք այս աւերին մէջ մոռցուած Եւ զրգուած իր մօրմէն, Առաստաղաթոր, նօթիւթիւնն ընկճուած, Այդ կողովուտն, արեւնի

Այդ շիթերուն, հագուստներուն այդ կարմիր
երկար պիշ պիշ կը նայի-
հետանիքի արիւնն, արիւնը ցեղին
Բընազդով զինք կը թովնն:

Եւ արցունքէն խաթարուած իր աչքին մէջ
վըրջժն անա կը ծընի,
Ջերդ կ'որ կորինն որ փըլատակ այրին մէջ
իր մեղկ քունէն կ'արթըննայ:

ՅՈՎԱԾՔ ՍԵՐԱՍՏԱՅԻ

Աշկ. Մ. Ռ. Ջըժ. Ի

ՅՐ. ՄԱՐԷԼԻ ԵՒ ՖԱՐՄԱՆԻ ԱՍՄԱՆ

Նոր ստացայ ծանօթ հայագետ Ֆր. Մա-
զլէրի թարգմանած ֆարմանի Ասման վէ-
պը: Մի քանի տարիներ երեւցան Անահիտ
հանդէսին մէջ թէ՛ սոյն վէպը հայերէն և
ֆրանսերէն թարգմանութեամբ՝ և թէ՛ Ֆր.
Մազլէր:

Հատորիկը որ հիմայ առջեւ ունիմ
ուրիշ քան չէ՝ բայց եթէ Անահիտ թերթէն
բարեփոխուած՝ Բարիզու Revue des
Traditions Populaires-ի մէջ կրկին
հրատարակուած՝ յաւելեալ ներածութեամբ
մը, և անկից առանձին հրատարակուած
սա ճակատով. *Histoire de Pharami
Asman*, Traduite de l'arménien sur
le manuscrit conservé à la Biblio-
thèque nationale, par Frédéric Mac-
ler, 1906:

Ֆարմանի Ասմանի հայերէն ընագիրը
ոտանաւոր է, քառատող տուններով. և ըստ
Ֆրանս. թարգմանութեան՝ 322 տուններու
(խորագիրներն ալ հաշուելով) մէջ կը բռ-
վանդակէ այդ վիպակը:

Սոյն վէպը արդէն շատ ախորժուած
Հայերէս՝ բաւական թուով ձեռագիրներու
մէջ մեզի կը հանդիպի. և 1724ին կ. Պոլ-
սոյ մէջ կը հրատարակուի Ներսէս Շնոր-
հալոյ առակներուն հետ: Այս հրատա-
րակութիւնը գիտէ Ֆր. Մազլէր, բայց վայն
չէ տեսած: Մենք որ տեսած բաղդատած
ենք այդ տպագրութիւնը՝ շատ խեղճ կը
գտնենք և սխալ ընթերցումներով ու տը-

պագրիչին ինքնահաւան փոփոխութիւննե-
րով, և վերջապէս գէշ օրինակէ մը առաջ-
նորոգուած: Դժբախտաբար նոյնպիսի սխա-
լագիր՝ ձեռագրի մը վրայէն կը թարգմա-
նէ Ֆր. Մազլէր իր հրատարակած վէպը.
բայց այդ իսկ կ'ապահովէ զմեզ որ մե-
ծանուն հայագետը Ֆր. Մազլէր՝ տիրացած
է նաեւ միջնադարեան հայերէն լեզուին և
իր յաջող թարգմանութիւնը զմեզ կը ստի-
պէ շնորհաւորել զինքը, և շնորհակալ ըլ-
լալ որ մեր մատենագրութեան մէջ պա-
հուած զոհար մը Եւրոպիոյ կը ներկայա-
ցնէ:

Ֆարմանի-Ասմանի վէպին վրայ մանրա-
մանն ուսումնասիրութիւն մ'եղած է ար-
դէն Հանդէսիս մէջ¹, և յօդուածագիրը ա-
ւելի համամիտ եղած է սոյն վէպին թարգ-
մանիչը կամ հեղինակը Կոստանդին Երզնե-
կացիին համարել, և առ այս ոչմ' առ ոչմ'
դրաւ Ֆարմանի վէպին և Կոստանդինի մէջ
եղած լեզուական նմանութիւնը:

Մեծ. Ֆր. Մազլէր ինձ կը յղէր Ֆար-
մանի-Ասմանի ֆրանսերէն թարգմանու-
թեան փորձերը, նամակով մը մի քանի
հարցումներ ընելով և որուն պատասխա-
նեցի 2 ղեկտ. 1906, զոր կը յիշէ իր
զբոյն վերջը դրած իրացոյցի ժառօրոքեան
մէջ. որքան որ ժամանակս կը ներէր՝ վէ-
պիս թարգմանութիւնը բաղդատեցի (թէեւ
հարեանցի) մեր մի քանի ձեռագրաց հետ
և նշանակեցի մի քանի անճշդութիւններ՝
որոնք յառաջ եկած էին զլիսաւորապէս
Մեծ. թարգմանչին ձեռք ընկած սխալա-
գիր ձեռագրէն: Ինչպէս գրած էր ինձ՝ թէ՛
նամակս և թէ՛ բաղդատութիւնս ուշ հաս-
ցուցած էի, և վէպիս առաջին մասը ար-
դէն հրատարակուած է եղեր: Հոս ալ գրե-
թէ յիշեալ նամակս պիտի արտատպեմ:

Հ. Ս. Պարոնեան, ինչպէս կ'ըսէ Ֆր.
Մազլէր, Բարիզու Ձեռագրին վրայ գրած
է. « Ֆարմանի-Ասմանի, թարգմանուած
պարսկերէնէ հայկական տաղաչափու-
թեամբ (Ռովասափ Սերաստացիէն?) »: Տպ.

1. Տես Բագմանլէպ, 1906. Թ. 7, էջ 298-303 Հ.
Ն. Աղբրկեանի: